

EL DOT D'ANNA DE CARDONA QUE HIPOTECA LES BARONIES DE BELLPUIG I LINYOLA

Jaume TORRES i GROS

En l'època dels senyorijs les pubilles havien d'aportar un dot, en entroncar-se amb altres famílies o senyors del mateix rang; i com més forta la família, més bon dot, que no solament eren roba i objectes, sinó també els diners, els títols senyorials, les terres, les cases, etc.

El senyor de la Baronia de Bellpuig, Ferran Folch de Cardona-Anglesola, duc de Somma i Almirall de Nàpols i altres possessions i títols, en casar-se l'any 1539 amb Beatriu Fernàndez de Còrdova, ella li aporta el títol i propietat del ducat de Sessa, etc.; del matrimoni tingueren cinc fills, Anna, Ramon, Jeroni, Lluís i Antoni.

Anna de Cardona, la gran i primogènita, per la seva condició femenina, fou l'última en heretar els béns familiars. Anna deuria néixer cap a l'any 1540. A la mort de la mare Beatriu, en fer testament el 2 de juliol de 1553, la fa hereva dels seus béns, i si els fills barons no tinguessin fills hereus "...en tal caso nombro é instituyo por mi/heredero universal a donya Anna mi hijja..."¹ En aquesta data consta estar casada l'Anna amb Joan Ramírez de Guzmán, marquès d'Ardales, si

1.- Joan YEGUAS GASSÓ, "Testament de Beatriu Fernàndez de Còrdova (1523-1553) i la seva família", pàg. 96-97. "...../tem digo quando don Antonio i don Hironymno hijos mios carisimos y del diicho/Almirat de mi señor la legitima parte y porcion/que a ellos y cadascuno de ellos en mis bienes pertenece/fuese según priivilegio o consuetud de Barcelona en la qual/legitima parte a caduno de ellos fago y insti./tuyo herederos particulares/ Item mas digo que la misma legitima parte y porción/mando a donya Anna mi hijja y del dicho mi señor/ Almirante y en que aquella lo fago e instituyo/heredera particular y nole de lo mas por quanto/el dexo una buena madre como es la senyora marquesa/como hijja como yo se la encomiendo y se lo/suplico y pido por merced.../ y si mas hijos masculos no deixare/mas ells y sus descendientes morian y faltarian/en tal caso/casos nombro e instituyo por mi/heredero universal a donya Anna mi hijja/arriba nombrada y a sus descendientes legitimos/..."

aquesta aporta al matrimoni el dot que el seu pare promet fer-li. Ferran Folch de Cardona estigué ficat en diferents negocis militars al costat del rei Felip II, d'Àustria, en les campanyes navals de Lepant (Grècia-Turquia) i la d'Anglaterra-Holanda; aquesta última fou ruïnosa i perd bona part dels seus valors materials, crec. Per això no pot pagar el dot de la filla Anna. Mort el pare Ferran l'any 1571, deixa promès el dot de 43.847 ducats de la seva suposada fortuna familiar.

El germà d'Anna, en Lluís Folch de Cardona, hereta les Baronies de Bellpuig i tots els altres béns, així com els títols. Morí l'any 1574, i el succeirà l'altre germà, Antoni Folch de Cardona-Anglesola Fernández de Còrdova; aquest es casa el 1577 amb Joana de Cardona, duquessa de Cardona i Segorb; no obstant la Joana també passava en aquest temps de privacions econòmiques i sembla que el seu dot fou l'aportació dels drets sobre la sal de Cardona; l'Antoni comença a vendre els seus béns patrimonials als creditors, com la baronia d'Almonacir (València), etc.

Amb aquesta situació, el 15 d'octubre de 1579 es féu una concòrdia entre germans, donat que el deute pel dot de l'Anna era amb les rendes creditores de 46.000 lliures; per dit motiu, Antoni de Cardona cedia a la seva germana com a penyora o carta de gràcia les viles de Sant Martí prop de Maldà, Vilanova de Bellpuig i Linyola, amb facultat de recuperar-les si li pagava el dot; com que l'Anna no les podia conservar, les tornarà a empenyorar al seu germà Antoni amb la condició que li enviés al seu domicili de Sevilla els diners que donessin llurs productes d'aquestes viles, i d'aquesta manera li pagarà els interessos i el dot. Sembla que així es fa més o menys fins a la mort del germà Antoni de Cardona l'any 1607.

Les baronies de Bellpuig, Linyola, Utxafava, Montperler i la Calonja, etc., i altres propietats del Principat de Catalunya, com el comtat de Palamós, passaren a ser del fill d'Antoni, Lluís II Folch de Cardona, nebot de l'Anna. Ell haurà de respondre dels deutes familiars. Es casa diverses vegades, la primera amb Mariana de Rojas, que li aporta el comtat de Cabra, i l'última es diu que fou la comtessa de Savallà.² Al mateix temps Anna de Cardona es queda vídua i va retirar-se al convent de Sant Domènec de Baena. El 16 de setembre de 1616, va fer testament i deixarà tots els seus béns al convent, on consta que no havia cobrat el dot, i era propietària de tres viles de la baronia de Bellpuig, al Principat de Catalunya; aquestes són Sant Martí prop de Maldà, Vilanova de Bellpuig i Linyola. L'Anna de Cardona morí l'any 1624.

Lluís II, el nebot d'Anna de Cardona, amb l'enllaç del comtat de Savallà, s'obliga a empenyorar o enfeudar les baronies de Bellpuig i Linyola i les seves viles

2.- Antoni BACH RIU, *Història de la vila de Bellpuig*. "Lluís es torna a casar per segona vegada amb la senyora Descamps i Blanes, comtessa de Savallà".

i petits pobles als comtats de Savallà, els quals desempenyaran els deutes que restaven sobre elles, una d'elles amb el dot de l'Anna, la seva tia.

Per dit motiu el procurador general del duc de Sessa, Somma i Baena, Jaume Olós i Colom, per tal de donar garantia dels deutes que tenia el senyor Lluís i les baronies, va fer constar el valor global d'aquestes en 300.000 lliures; així restaven enfeudats al comte de Savallà els fruits que representaven les rendes d'aquest capital. Les baronies i pobles tingueren per senyor durant alguns anys el comte de Savallà,³ si més no controlat pel procurador del duc de Sessa.

Al mateix temps els marmessors del testament d'Anna de Cardona eren els dominics, que l'any 1618 iniciaren un plet per recuperar els tres pobles. I la Reial Audiència fallava al seu favor el 5 de desembre de 1618; Vilanova de Bellpuig, Sant Martí prop de Maldà i Linyola eren confiscades pel tribunal de Béns Confiscats i Cúria Civil del Sant Ofici de la Inquisició de Catalunya. El duc de Sessa, Lluís II de Cardona, es va resistir a aquesta sentència, però els dies 19 i 20 de juny de 1620 fra Melchor Valdés prenia possessió de les tres poblacions. El 15 d'aquest de 1621, els representants del duc li pagaven d'una banda 861 lliures, 19 sous i 9 diners i d'una altra 950 lliures en gra.⁴

L'1 de juny de 1623, el duc de Sessa feia una concòrdia amb els dominics i reconeixia un deute de 34.020 lliures. Ara el pagament de les pensions es farà a Barcelona. Morta Anna de Cardona l'any 1624, el problema del dot torna i l'11 d'abril de 1632 el duc farà nova concòrdia amb els seus hereus i familiars i acabarà de pagar finalment el dot d'Anna amb diners deixats pels Savallà, donat que aquests es consideraven senyors de les baronies de Bellpuig i Linyola, o de part d'elles.

Amb els afers del dot d'Anna de Cardona, a més, el convent on es retirà i morí reclamà despeses de manteniment segons document tret de l'Arxiu del Convent de la Mare de Déu de Baena, fol. 19, que és reproduït al final del relat. El conflicte del dot es complica més amb el dot dels Savallà, que feren perdre als Cardona-Anglesola-Fernàndez de Còrdova les baronies de Bellpuig i Linyola; encara que per a les poblacions els seus problemes eren reunir els diners per pagar les rendes als senyors, siguin uns o altres, per mitjà dels seus procuradors i governadors.

Cal dir, doncs, que els Savallà foren senyors de les baronies amb el consentiment familiar, fins el temps que s'esdevingué la rebel·lió de Catalunya de l'any 1640, contra el rei Felip IV. I donat que el duc de Sessa i Soma estava al seu bàndol,

3.- BACH, *Història de la vila de Bellpuig*. El procurador del duc... les baronies, va fer constar el valor global d'aquestes ...així restaren enfeudats al comte de Savallà els fruits..." (pàgs. 108-109).

4.- Esteve MESTRE ROIGÉ, *Història de Vilanova de Bellpuig*, 1999. "Els marmessors del testament d'Anna de Cardona eren els dominics... els pobles confiscats pel tribunal de Béns Confiscats... 1620, fra Melchor Valdés prenia possessió dels tres pobles, Vilanova, St. Martí i Linyola..." (pàg. 56).

les baronies foren confiscades ara per la Generalitat i aquesta reconeixia ser del senyoriu de Francesc de Boixadors i Pax, comte de Savallà, que morí el mateix any. I passaren les baronies a Maria Deschamps i Blanes, comtessa de Savallà i senyora de les baronies de Bellpuig, Linyola, Vallmoll i Miralcamp, que era casada amb Lluís, el marquès de Marcilly.⁵ Fins a la guerra del 1640 consta com a representant del duc de Sessa Gregori de Castro i Sotomayor, que viu al castell de Bellpuig. Els nous senyors posaran per governador de Bellpuig l'any 1641 Joan Camp; a Golmés consta el representat per Jaume Serra l'any 1644 i finalment l'any 16649 vingué a Bellpuig Rafel de Moxò, però la guerra dita dels Segadors (com dels qui la començaren) anà a pitjor i els Savallà, partidaris del rei de França i nou príncep de Catalunya, perderen. Hi hagué l'ocupació de les baronies vers l'any 1652, per les forces de Felip IV, i foren confiscades als Savallà i reposades a favor dels Cardona-Anglesola, al duc de Sessa, Antoni III, nebot o germanastre dels Savallà.

És documentat que després de la guerra, el fill de Lluís, ara Antoni III, de Cardona, presenta al rei Felip IV un memorial en què exposa la noblesa de la seva nissaga, el seu parentiu amb la família reial i els territoris que havia hagut de vendre; tretze ciutats, les baronies d'Almonacir i la ciutat de Somma (Itàlia), que havia penyorat al comtat de Palamòs, i les baronies de Bellpuig i de Linyola.⁶

Pels dits fets, Antoni III, el besnét de Ferran Folch de Cardona (l'Almirall), senyor de les baronies de Bellpuig i Linyola, recupera tot els drets sobre elles cap a l'any 1653.

Acaben així els plets de venda de les dites baronies a conseqüència del dot d'Anna de Cardona, que sorgí en casar-se, sembla car, abans de l'any 1553.

5.- Jaume TORRES GROS, "La vila reial de Bellpuig, rel seu castell i moneda. (1640-1652). Guerra dels Segadors). *El Pregoner d'Urgell* núm. 317 (19-XII-1992), pàg. 32-33: "El 1643 el rei Lluís XIII fa donació a famílies nobles... amb parentiu francès, de drets sobre les baronies confiscades com feren els Savallà, Maria Deschamps i Blanes, comtessa de Savallà i senyora de les baronies de Bellpuig, Linyola, Vollmoll i Miralcamp...".

6.- BACH, *Història de la vila de Bellpuig*, pàg. 109.

**GOIGS A LA REINA DELS ANGELS MARIA SANTÍSSIMA
EN SA PRODIGIOSA IMATGE
DE LA MARE DE DEU DE LA CABEZA,
QUE ES VENERA EN LA CAPELLA PÚBLICA DE LA CASA VELLA EN EL POBLE DE VILA-SANA**

Reina dels Angels amada,
del cel i terra Princesa:
Oh Verge de la Cabeza
siau la nostra Advocada.

D'Andújar noble ciutat,
on estaveu col·locada
volguereu ser traslladada
a eix terreny despoblat;
una gran Duquesa ha estat
el motiu d'eixa jornada; etc.

En el jardí, que teniu
a Catalunya, Senyora,
faltava la Flor, que el dora,
per això d'Andújar veniu;
i com a flor difundiu
l'olor que a tots més agrada: etc.

En el centre de l'Urgell,
i en el poble de Vila-sana,
arui tothom us alaba,
i us invoca en tot flagell;
baix vostre piadós mantell
la familia es creu salvada: etc.

¡Oh d'Urgell plana ditxosa!
¡Oh Vila-sana afortunada!
que mereixes ser morada
d'una joia tan preciosa;
puix el cel en ella es gosa
com prenda la més amada: etc.

✠. *Ora pro nobis sancta Dei Genitrix.*

Tota hermosa sôu Maria
i màcula no hi ha en Vos,
puig sôu del divi Espòs
la prenda que l'extasia
Vos sôu nostra llum i guia
en eixa vall desgraciada: etc.

Tristesna no pot tenir
aquell que devot us mira
puix l'alegreu si sospira
i son cor feu derretir;
amb obsequis sap rendir
vostra voluntat sagrada: etc.

Es un atractiu d'amor
aqueix cel de vostra cara,
que gràcia i favor declara
als que us invoquen de cor;
Alba del més pur candor;
Aurora del cel daurada: etc.

Les prendes que en son cantar
canta l'Espòs a la Esposa,
en eixa figura hermosa
les podem tots contemplar;
puix és tan viu Exemplar
d'aquella Esposa estimada: etc.

Aquesta hermosa capella
és un cel abreviat
en que apart Déu ha posat
la més rica maravella,

que sôu Vos, divina Estrella,
dels Angels sempre adorada: etc.

En Vos el remei tenim
per tots els mals, Verge pura,
puix per Vos tot mal es cura
si a vostre ampar acudim;
puix en Vos sempre tenim
medicina assegurada: etc.

Si el mal de cap més ingrat
a algú causa gran dolor,
reclamant-vos de bon cor
tot seguit queda aliviat;
així ho han experimentat
molta gent per Vos curada: etc.

En vostre obsequi postrats
aquesta població entera
com a Reina us venera
rendides les voluntats;
no ens deixeu desconsolats,
ampareu-nos, Mare amada: etc.

TORNADA

Mare la més exaltada,
i espill de tota puresa:
Oh Verge de la Cabeza,
siau la nostra Advocada.

✠. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi*

OREMUS.

Concede nos famulos tuos, quæsumus, Domine Deus, perpelia mentis et corporis sanitate gaudere, et gloriosa Beate Marice semper Virginis intercessione à presentis liberari tristitia et æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

DOCUMENT

(Protocol del Convent de Madre de Dios de Baena, fol. 19):

«...El Exmo. Señor Don Antonio de Cordoba y Cardona, Duque de Soma, y Conde de Olivieto, y Palamós, tomó un censo sobre sus estados de cuantía de diez y siete quentos nuevecientos y un mil mrs. de los Muy Ilustres Señores Don Juan Ramírez de Guzmán y Doña Ana de Cardona su legitima mujer, Marqueses de Hardales y Condes de Teba. Los corridos en dos pagos, San Juan i Navidad, puestos i pagados en la ciudad de Sevilla, y a su fuero y jurisdiccion, con dos ducados de salario a la persona que fuere a las diligencias. Hipotecas a la seguridad en este censo la Varonía de Velpuch, la villa de Golmes, la villa de Castilnovo, al condado de Palamos en el Principado de Cataluña, la Varonía de Calonge. Y asimismo se hipotecan la villa de San Martín de Molda, que alinda con los terminos de Molda, y con el lugar de Comellones, i con el termino de la villa de Prefana, y con el termino de la Sinoga en el Principado de Cataluña en el camp de Urgel, Diocesis y Arzobispado de Tarragona; la villa de Liñola, situada en el Principado de Cataluña, en el camp de Urgel; la villa de Villanova en el Campo de Urgel, Principado de Cataluña; y otros dos fiadores a los quales dicen estas señoras que a muchos años q^e governando este Conv^{to} la madre Soror Beatriz de Cristo y Cardona hizo escrit^a publica dandolos por libres de la fianza, la escritura de la imposicions de este censo paso en Vaena en quince de octubre de mil quinientos y setenta y nube años por ante Diego Phelipe de Mesa escriv^o publico de dha. villa; y es ante de considerar que estas ultimas villas las llevó en dote la dicha Señora Marquesa de Hardales Her^a del Señor Duque de Soma, despues pareció combeniencia de ambas partes volviesen las villas a la casa de Sessa, y que se impusiese este censo. Esto mismo p^a claridad, y asimismo p^a alentar a que esto se litigue en juicio. Y no pagando o no queriendo reconocer tomar posesion de las dichas villas.

Murió el dho. Sr. Marqués de Hardales siendo Capitan General de Orán, y quedó la senyora Marquesa en posesion de dicho censo como parte notoria de su dote; Y hallandose viuda tomo el havito en este Conv^{to}. Y dio su poder cumplido para que testase, y otorgase su testam^o y ultima voluntat a Ntro. M.R.P. M^o fray Domingo Cano por gral, actual de esta Prov^a por ante Diego de Casas escriv^o pu^{co} de mu^o de esta villa, en ella en quince días del mes de Mayo de mil seiscientos y dieciseis años. Y asimismo el Ilmo. y Rmo. Sr. Don fray Diego de Mardones, Obispo que a saçon era de Cordoba dio liçencia a la dha. Sra. Marquesa siendo la Religiosa para que otorgase su testam^o y renunciase su hacienda en la persona o personas q^e gustase, du data en Cordoba a catorce de Junio de mil seiscientos y dieciseis años por ante el Sr. Antonio Murillo. Y en virtud de dha. liçencia y facultad que por el dho, poder se la da a su M. Rda. para testar por la dha. S^a Marquesa, otorgó testamto por su ex^a en Sevilla, estando en el monasterio de S.

Pablo martes siete días del mes de Febrero de mil seiscientos i diez y siete años por ante Gaspar de Leon escriv^o pu^{co} de Sevilla. Y en dho. testam^{to} ai una clausula por la qual manda a este Comb^{to} que los catorce mil ducadors qe por otro testam^{to} les tiene mandados, por su dote doze mil, y dos mil por los alimentos, se tasen y limiten a diez mil ducados por la dote de Su Exª. y de dos criadas, e alimento de las demas. Y en caso necesario hace gracia, i donacion irrevocable, i q^e el derecho llama entre vivos, de los dhos. diez mil ducados a este Conv^{to} con todas las solemnidades neçesarias consignadas en el dho. censo de Cataluña, con prelación a otra qualquiera manda, por ser esta del Conv^{to} devida de Justicia por las dotes de su ex^a y dos criadas, y alimentos de todas. Despues el Ilmo. y Rmo. Señor Don Fer^{do} Fernandez de Cardona y Cordoba, Abad maior de Rute y ntro. M.R.P^e M^o fray Domingo Cano, tío y confesor del Señor Infante Don Carlos, y predicador de Su Mag^d hallandose en la villa de madrid como albaceas y executores del testam^{to} y ultima voluntad de Su Exª dha. D^a. Marquesa en virtud de los poderes de los demas albaceas que los restituyeron en su señoría y P^d M. Rda. otorgaron escritura de adjudicacion a favor de este Conv^{to} de los dhos. diez mil du^{dos} por escrit^a pu^{ca} por ante Diego de Ledesma escriv^o pu^{co} y del num^o de la villa de Madrid, en ella a once días del mes de Abril de mil seiscientos y treinta y dos años. Y en dicha adjudicación se declara q^e los reditos del dho. censo de diez mil ducados los debe percibir el Conv^{to} desde primero de Enero del año pasado de mil seiscientos veinteicuatro. Y asimismo se expresa, i declara en dicha adjudicacion q^e se le restan deviendo al Conv^{to} de los alimentos de Su Exª ocho mil doscientos i once reales. Despues de lo qual aviendose seguido pleito en Barcelona entre partes el Exmo. Señor Don Luis de Córdoba y Cardona Duque de Sessa, y los Sres. albaceas, por las parte executante se tomó posesion de las dhas. villas y se embargaron los bienes hipotecados y sus frutos, i rentas. Y estando el pleito en este estado los procuradores de las partes executante y executada otorgaron escritura de transaccion y concordia, en la qual dixeron que para poner fin al pleito que pendía con tan excesivos gastos pactaban y capitulaban q^e quedaba sentado y ajustado el principal del dho. censo en los dhos. quarenta y tres mil ochocientos y sesenta y tres ducados y siete reales y su renta y corridos desde ocho de octubre del año pasado de mil seiscientos y v^{te} y uno. Y esta cantidad quedaron obligados a pagar los dhos. Sres. Dusque de Sessa y Conde de Cabra su hijo primogenito, y sucesor inmediato de los Estados, en moneda de oro, o plata, como se trató en la escritura de inposicions de censo. Y se da permission y facultad a los dhos. Sres. Duque de Sessa y Conde de Cabra, y a sus procuradores, i ministros, p^a poder cobrar y recibir los frutos y rentas de las dhas. tres villas, varonías de Velpuch, y condado de Palamós.»